

NADARJENI UČENCI IN LIKOVNA NADARJENOST V ŠOLSLEM SISTEMU

/ Nataša Pibernik, prof. likovne pedagogike, OŠ Vodmat, Ljubljana

V času šolanja se učenci pogosto srečujejo z različnimi uspehi in neuspehi. Posebne vrste uspeh je tudi uvrstitev med nadarjene učence, saj določa učencu status izjemnosti. Vendar pa sam status nadarjenosti še ne prinese izjemnih dosežkov, pač pa je potrebno nadarjenost tudi primerno razvijati. V slovenskih šolah se učitelji in strokovni delavci tega dobro zavedajo, zato zadnja leta poteka postopek evidentiranja in identifikacije nadarjenih. Glede na to je učenec deležen posebnega programa, učitelji pa mu namenjajo še posebno skrb ter mu tako omogočajo razvoj njegove nadarjenosti.

POJEM NADARJENOST

Pojem nadarjenost se je v preteklih obdobjih uporabljal predvsem v šolstvu, čeprav ga pedagogika še do nedavnega ni vključevala v svoj okvir. Uporabljal se je pri usmerjanju bistrih učencev za nadaljnje šolanje, biti nadarjen pa je pomenilo zmožnost v življenju ustvariti nekaj novega. Prvi, ki je strokovno uporabljal termin nadarjenost, je bil ameriški psiholog Terman, ki je deloval kot šolski psiholog (Terman nadarjenost pojmuje kot visoko stopnjo inteligence – IQ 140 in več). Kljub njegovemu obširnemu raziskovalnemu delu med letoma 1920–1940 se je pojem nadarjenost prebil v ospredje šele po letu 1965 (Jurman, 2004).

Tekom časa je raziskovanje tega področja odprlo vse več vprašanj in problemov, na katera še danes ne znamo enoznačno odgovoriti. Danes se pojem nadarjenost uporablja tako kot v preteklosti za isti namen. Gre za usmerjanje in razvijanje potencialov nadarjenih. Vendar pa obstaja bistvena razlika – v preteklosti je bila dovolj učiteljeva izjava o učenčevi nadarjenosti, danes pa poskušamo nadarjenost meriti. Znanost se trudi problem razvozlati, kajti o nadarjenosti vemo zaenkrat zelo malo, mnenja znanstvenikov pa so deljena. Tako kot mnenja se tudi definicije nadarjenosti med seboj razlikujejo (prim. Jurman 2004, Đorđević 1979).

Po Gallagherju so nadarjeni otroci tisti, ki zmorejo doseči visoke uspehe, ali tisti, ki imajo potencialne sposobnosti za eno izmed naslednjih področij: splošna intelektualna sposobnost, specialne akademske sposobnosti, ustvarjalno in produktivno mišljenje, vizualne in druge umetnosti, sposobnost za vodstvo, psihomotorične sposobnosti (Jurman 2004: 147).

Po Merlandu so nadarjeni ali talentirani tisti učenci, ki so pokazali visoke dosežke ali skrite potenciale na intelektualnem, ustvarjalnem, specifično akademskem, vodstvenem, umetniškem področju in ki potrebujejo poleg učnega programa tudi posebej prilagojene programe in aktivnosti. Merlandova definicija je zapisana tudi v ameriškem Zakonu o izobraževanju nadarjenih iz l. 1978 (Žagar 2006).

Stroka torej nadarjenosti ne pojmuje enoznačno. Opredelitev se spreminja tudi s tokom časa in razvojem znanosti. Nemogoče je podati enotno definicijo pojma nadarjenosti, saj je zmeda na tem področju res velika. Definicija izrazov »nadarjen« in »talentiran« je presenetljivo zapletena. Avtorji pojasnjujejo pojem z različnih vidikov. Sprva so se psihologi lotili problema le s stališča inteligence, kasneje pa je začelo prevladovati mnenje, da je za nadarjenost ključnega pomena celostna struktura osebnosti (Jurman 2004).

NADARJENOST IN INTELEKTIVNOST

Ko poskušamo definirati nadarjenost, naletimo tudi na pojem inteligence in na vprašanje, kakšna je razlika med obema pojmom.

Inteligentnost

Inteligentnost je kognitivni človekov potencial, ki se troši le toliko, kolikor zahteva prilagoditev posameznika na okolje, zato je Piagetova opredelitev inteligentnosti kot iskanje ravnotežja med posameznikovim zunanjim in notranjim svetom najbolj ustrezna. Inteligentno odzivanje je namreč tisto, pri katerem posameznik potroši najmanj energije in napore, da doseže predvideni cilj. Inteligentnost je naravnana povsem

analitično, saj je kognitivna energija prešibka, da bi omogočila sintezo, je pa dovolj močna za analizo.

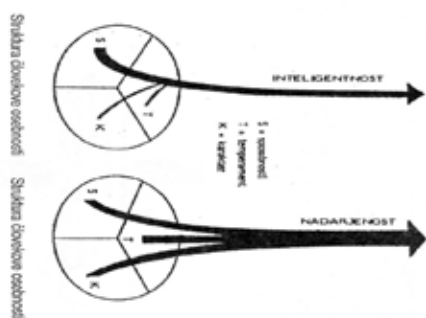
Nadarjenost

Pri nadarjenosti je ravno obratno. Posameznik ima toliko energije, da mu poti do cilja ni treba izbirati oz. jih sploh ne more izbirati, ker pri proučevanju obstoječega niso poznane. Nadarjenost ima značaj prebojne energije, saj se ovire pod njenim udarcem zdrobijo ali vsaj popustijo. Značilna je sinteza. Ta je možna tedaj, ko se kognitivni energiji priključi še konotivna in emocionalna (Jurman 2004: 152).

Definicije nadarjenosti ni moč podati, dokler ne postavimo jasne razlike med njo in inteligentnostjo, med strukturo osebnostnih komponent, ki tvorijo nadarjenost, in splošnimi intelektualnimi sposobnostmi (Jurman 2004: 151). Razlika med nadarjenostjo in inteligenco je v tem, da je za nadarjenost bistvenega pomena osebnostna struktura. Pri nadarjenih so komponente vseh treh struktur osebnosti enakovredne ali pa so sposobnosti celo v podrejenem položaju glede na temperament in karakter. Ti dve komponenti pa dajeta posamezniku moč oz. energijo in notranjo motivacijo, ki posameznika priganja k cilju, tj. rešitvi nekega problema. Inteligentnost je predvsem kognitivni človekov potencial, nadarjenost pa celotni potencial človekove osebnosti. Inteligentnost se napaja iz dela sposobnosti, medtem ko se nadarjenost iz celotne strukture človekove osebnosti.

Novejše definicije pojmovanja nadarjenosti se nagibajo k temu, da izpostavljajo *energijo* kot temeljno razliko med inteligentnostjo in nadarjenostjo. Nadarjeni

imajo bistveno več psihične energije oz. potenciala (ob visoki stopnji osebnostne razvitosti), s katero so sposobni odstranjevati družbene in znanstvene zablode, predsodke in norme in s tem odpreti vrata novim idejam in resnici. Nadarjeni so sposobni preboja, spreminjajo, razširjajo, odpirajo. Rešitve so popolnoma drugačne od že obstoječih. Imajo značaj sinteze in visoke stopnje izvirnosti. Inteligentni ohranjajo, izpolnjujejo in vzdržujejo obstoječe. Do zaključkov prihajajo hitro in učinkovito, pri čemer se rešitve oblikuje na podlagi že znanih dejstev in zaključkov (Jurman 2004).

Slika 1: Prikaz strukture človekove osebnosti (Jurman 2004: 151).

LIKOVNA NADARJENOST

O likovni nadarjenosti je zapisanega precej manj kot o nadarjenosti nasploh. O naravi in značilnostih likovno nadarjenih otrok, o vrednotenju njihovih izdelkov, o težavah, s katerimi se likovno nadarjeni soočajo, o prepoznavanju in identifikaciji je napisanega le malo. Ravno tako so programi za razvoj likovne nadarjenosti skopi, medtem ko jih je mnogo na ravni splošne nadarjenosti.

Zanimivo pa je dejstvo, da o naravi likovno nadarjenih vemo veliko. Že l. 1939 je psiholog Norman Maier podal prvo razlago likovne nadarjenosti, ki je še vedno aktualna. Zanj so pomembni trije faktorji. Tako kot Renzullijev Model treh prstanov (1981), ki razlaga splošno nadarjenost, Maierjeva razlaga likovne nadarjenosti izpostavi iste faktorje, ki kažejo na likovno nadarjenost: *sposobnost, motivacija in ustvarjalnost*.

Sposobnost (v primeru likovne nadarjenosti je to specialna sposobnost, imenovana SPACILNA SPOSOBNOST): vizualni spomin, natančno zaznavanje

detajlov, fines, nians, točna impresija nekega prizora ter ročne spretnosti (velika usklajenost roka–oko).

Motivacija: visoka stopnja samoiniciativnosti, samostojna usmerjenost na nalogo in k doseganju cilja, vztrajnost in vzdržljivost pri aktivnosti, ambicioznost, čustvena stabilnost, marljivost.

Ustvarjalnost: kaže se v sposobnosti povezovanja informacij, idej in stvari na izvirnen, nenavaden način, fleksibilnosti, oblikovanju novega, originalnega, svojstvenega (Čudina Obradović, 1990; Ferbežar, Težak, Korez, 2008; Duh, Batič 2003).

Likovna nadarjenost je naravna sposobnost, ki omogoča posamezniku visoke dosežke na likovnem področju. Vendar pa nadarjenost oz. dispozicija za posebne dosežke še ne pomeni, da jih bo učenec dejansko dosegel. Da bi se nadarjenost lahko razvila, se morata pridružiti še motivacija in ustvarjalnost. Ob razvitih spacialnih sposobnostih mora biti učenec ustvarjal in motiviran, da ga lahko označimo kot nadarjenega (Vrlič, Duh 2003; Ferbežar, Težak, Korez 2008).

Ko govorimo o likovni nadarjenosti, moramo z vidika sposobnosti nujno upoštevati starostno stopnjo učencev, saj se spacialne sposobnosti razvijajo sorazmerno z duševnim razvojem otrok. Ker se sposobnosti razvijajo z odraščanjem, smatramo za nadarjenega učenca tistega, ki v razvoju sposobnosti prednjači pred vrstniki in ima sposobnosti že razvite.

Ravno zato težko govorimo o nadarjenem otroku, posebno v predšolski dobi, ko so te sposobnosti še malo razvite. Pri mlajših otrocih zato raje govorimo o dispoziciji – zmožnosti, da se nek talent razvije. Da se iz naravnih dispozicij oblikuje neka sposobnost je potrebno spodbudno okolje ter samoaktivnost posameznika. Tiste otroke, ki kažejo posebne dispozicije, lahko identificiramo kot potencialno nadarjene za likovno umetnost. Za njihov razvoj je pomembna dovolj zgodnja identifikacija, kajti najuspešnejši vpliv na razvoj dispozicij je v zgodnjem šolskem obdobju (Vrlič, Duh 2003).

Z zaključenim likovnim razvojem otrok tudi osebnostno odraste. V fazi razvoja pa ne moremo govoriti o umetniškem ustvarjanju, pač pa o likovni ustvarjalnosti otroka. Zavedati se je potrebno, da otrok kljub visoki ustvarjalnosti še ni umetnik. Otroška likovna ustvarjalnost ima univerzalni karakter, ustvarjalnost zrelega umetnika pa razumemo kot posebno nadarjenost oz. talent. Otroška ustvarjalnost predstavlja univerzalni stil, umetniška pa individualni ali zgodovinski. Otroška ustvarjalnost je neorganizirana, nestabilna in trenutna, umetniška ustvarjalnost pa zavestna, subtilnejša, kontrolirana in je posledica daljšega psihološkega razvoja.

PREPOZNAVANJE LIKOVNO NADARJENIH UČENCEV

Zakaj torej toliko govora o splošni definiciji nadarjenosti in o likovni nadarjenosti?

Če želimo nadarjene učence opredeliti, potem si moramo najprej razjasniti pojem nadarjenost. Šele nato lahko nadarjene odkrijemo, opredelimo ter jim s primernim pristopom staršev, učiteljev, mentorjev, šolske svetovalne službe in posebnim programom omogočimo razvoj njihove nadarjenosti (George 1997).

Odkrivanje in identifikacija je temelj, ki predstavlja skrb za nadarjene. Razlikujemo pojma *odkrivanje (evidentiranje)* in *opredeljevanje (identifikacija)*. Pri odkrivanju iščemo prve znake nadarjenosti. V skrbi za razvoj in napredek nadarjenih je potrebno opaziti *znake nadarjenosti* in na njih ustrezno reagirati s primernimi aktivnostmi za *prepoznavanje znakov nadarjenosti*, ki naše domneve potrdijo oz. ovržejo. Z *opredeljevanjem* pa določamo vrste in stopnjo nadarjenosti in strokovno ugotovimo, ali so signali v resnici znak razvitejših sposobnosti in ali bo učenec v resnici pridobil s ponujenim programom intenzivnega razvoja ali pa bi bil morda tak program celo nekoristen, npr. v primeru učenčeve nemotiviranosti (Čudina Obradović, 1990; Bezić, Strmčnik, Ferbežar, Jauševac, Dobnik, Artač, Bragato, Brovč, Pahor, Leban 1998; Bezić, Bezić, Bezić 1994).

Cilj odkrivanja je nujno povezan z edukativnim programom, smisel pa v

sistematičnem razvijanju nadarjenosti in je ključnega pomena za posameznika, saj se s tem odloča o njegovi usodi razvoja. Neprimerni prijemi (neprimerni merski instrumenti, nerazpoznavanje nekaterih kategorij učencev ...), način in čas identifikacije so nekateri od razlogov, zakaj nekateri nadarjeni učenci ostanejo neprepoznani ali pa obratno; povprečen učenec pristane v kategoriji nadarjenih (Čudina Obradović 1990).

ZAKLJUČEK

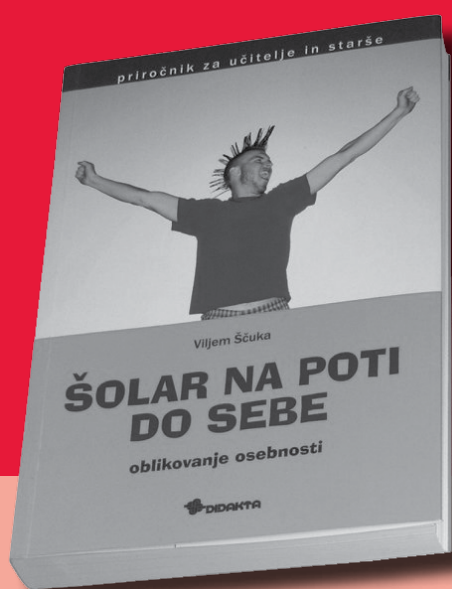
V procesu prepoznavanja nadarjenosti učenca je v veliki meri odločilen učitelj. Sprašujem se, kakšna pomagala in vzvode ima le-ta pri tako odgovornem vprašanju. Tudi sama sem se znašla v precej neprijetni situaciji, ko sem dobila predse ocenjevalno lestvico za določanje nadarjenosti učencev. Sam vprašalnik od učitelja sicer ne terja velikega časovnega in umskega vložka, posledično pa daje občutek, da dela ni opravil dovolj temeljito.

Za tako tankočutno vprašanje je po mojem mnenju vprašalnik premalo obsežen, premalo natančen, preveč površen in premalo poglobljen. Posledično pa imamo v šolah ogromno število nadarjenih učencev. Sprašujem se, ali so vsi ti učenci res nadarjeni in ali niso sedaj veljavna merila za identifikacijo

preohlapna. Ob poplavi nadarjenih se namreč njihova izjemnost razvrednoti, učiteljem pa takšno stanje povzroča nemalo težav in dodatnega dela. Prepričana sem, da je potrebno na tem področju še veliko narediti, da bi se pokazalo realno stanje in bi bili identificirani učenci resnično nadarjeni.

Literatura

- Bezič, K., Bezič, H., Bezič, Z. (1994). *Talenti u lancima*. Rijeka: Cofar d.o.o.
- Bezič, T. idr. (2006). *Odkrivanje nadarjenih učencev in vzgojno izobraževalno delo z njimi* (str. 10–12). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- N., Pahor, N., Skrt Leban, N. (1998). *Nadarjeni, šola, šolsko svetovalno delo*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Clark, B. (1992). *Growing up Gifted*. New York: Macmillan Publishing Company.
- Čudina Obradović, M. (1990). *Nadarenost, razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Duh, M., Batič, J. (2003). *Problematika identifikacije likovnih talentov ob vstopu v osnovno šolo*. V: Blažič, M. (Ur.), *Nadarjeni – izkoriščen ali prezrt potencial* (str. 149 – 157). Novo mesto: Slovensko združenje za nadarjene Novo mesto.
- Duh, M., Vrlič, T. (2003). *Vidik likovne nadarjenosti skozi analizo otroškega likovnega dela*. V:
- Blažič, M. (ur.). *Nadarjeni – izkoriščen ali prezrt potencial: zbornik prispevkov: mednarodni znanstveni simpozij*. Novo mesto: Slovensko združenje za nadarjene. 550–555.
- Dordevič, B., (1979). *Individualiacija vaspitanja darovitih*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Ferbežar, I., Težak, S., Korez, I. (2008). *Nadarjeni otroci*. Radovljica: Didakta.
- Gallagher, J. J. (1985). *Teaching the Gifted Child*. Massachusetts: Harkavy Publishing Service.
- George, D. (1997). *Nadarjeni otrok kot izziv*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Jurman, B. (2004). *Inteligentnost, ustvarjalnost, nadarjenost*. Ljubljana: Center za psihodiagnostična sredstva.
- Koren, I. (1989). *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*. Zagreb: Školske novine.
- Žagar, D. (2006). *Koncept odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli*. V: Vizjak Pavšič, M., Salobir, M., Jeraj, M. (ur.) (2005). *Inteligentnost, ustvarjalnost, nadarjenost: zbornik razprav* (5. dnevi slovenskih psihologov, Bled, 16.–17. april 2004). Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije. 91–101 .

Viljem Ščuka v svojem obširnem in preglednem priročniku ponuja rešitve za oblikovanje zdrave osebnosti kot pomemben prispevek k razumevanju življenjskega sloga mladostnika, ki se prebija skozi zapleteno, odtujeno in vse prej kot prijazno okolje in išče pot do sebe.

Gestaltni pristop omogoča boljše razumevanje dogajanj in doživljanj v tem intenzivnem in burnem obdobju razvoja osebnosti, najsaj gre za običajen in zdrav ali za neobičajen in moten način odzivanja, ko je ukrepanje že nujno potrebno. »Ne uči me. Pusti me, da se učim!«

 DIDAKTA

 04 5320 200 zalozba@didakta.si www.didakta.si